

nekdanjih dobrih vzornikov. Po malem pa vendar opaziš, da je tu precejena ter zgoščena žetev celotnega veka proste misli in sistematičnega izkustva. Vek vsi vekovi! Kdo je govoril kakor France o vojski zvezd in o teh vedah neba, ki so najstarejša pridobitev človeštva? Kdo je govoril bolje od njega o novorojenih panogah? Kdo je razsipal plamene domišljije in pameti najnovejšim dogodivščinam človeškega duha? Kdo je netil, kdo podžigal naše dvome, naše probleme in naše domneve o razmerju človeškega jezika do svetih bajk? Nihče drugi tako kot on, ne živec ne mrtvec, ne Fénelon, ne Fontenelle, izza divnega Platona...»

France ima neprisiljen verski poudarek, prim. novelo *Le Jongleur de Notre-Dame*, ki jo je pisec teh vrstic poslovenil l. 1921. v *Slovencu*, nadalje *Le Christ sur l'océan*, natisnjeno l. 1904. v zbirki z naslovom *Crainquebille, Putois, Riquet*. Še več: v *Pingvinskem otoku* je France celo napisal, da »svobodnomiseleci najčešče ne mislijo svobodno iz vzroka, ker sploh nič ne mislijo«.

Slednjič je kaj zlo govoril o Lutru, »nemškem menihu, napihnjenem od piva in teologije... debeluhu v čepici, pijancu in prepirljivcu«, kakor tudi o Kalvinu, »dolgem in suhem doktorju iz Ženeve... hladno besnem zaletelu, heretičnem sežigalecu heretikov, najljučjem neprijatelju miline« (*Upor anglov*, 238—239).

Preden zaključim te odlomke o blestečem kritiku, publicistu, pesniku, romanopiscu, naj navedem še naslednjo troperesno deteljico njegovega *creda* po nekem letaku iz lanskega maja:

»...Mislim, često sem že tako dejal, da vojna ni večna človeška nujnost. Želim, upam, čutim in slutim bodočnost miru in sloge med narodi enake izobrazbe.

Pripravljajmo ta zaželeni mir. Ogibljimo se stare poslovice in recimo rajši: Ako hočeš mir, moraš pripravljati mir!...

V trpkosti dvoma, sredi splošnega zla, pod praznim nebom, velike duše pobožno hranijo tisto čednost, ki jo je krščanska teologija stavila v svoji modrosti nad vse druge, ker jih pač predpolaga ali jih nadomešča: upanje. Upajmo, ne sicer v to človeštvo, ki navzlic vzvišenim naporom ni zatrla zla na tem svetu, upajmo v ona nepojmljiva bitja, ki pridejo nekoč iz človeka, kakor je človek prišel iz živali...

V svojem begu nam čas rani ali ubija najbolj vneta in najbolj nežna čuvstva... Pusti pa nam naj vsaj usmiljenje, da ne bomo zatvorjeni v starosti kakor v grobnici. Po usmiljenju ostaneš zares človek... Naj se nam smilijo slabotnejši, ki trpé preganjanje, pa tudi srečni posvetnjaki, ker je pisano: »Gorje vam, ki se smejete!« Govorimo z usti in s srcem nesrečniku kakor kristjan Mariji: *Fac me tecum plangere!*«

Take in enake strani v duhovitem Franceovem delu je upoštevala švedska akademija, ko mu je pred tremi leti naklonila Noblovo nagrado. France, hoteč udejstviti svoj človekoljubni ideal, se je pred dobrimi dvajsetimi leti priklopil komunistom, ne da bi n. pr. odobral prelivanje krvi, kajti »morilska Pravica, pa najsi jo izvaja narod, ki se osvobaja, je vsekdar žalostna Pravica!« (*Les Matinées de la villa Saïd*, 281). Ves roman o francoski prekuciji »*Les dieux ont soif*« obsoja nasilje. Čudno, da je France ostal zvest skrajnim levičarjem. Ko je nekoč nastopil na boljseviškem shodu, pripoveduje P. Bourget (*Illustration*, 25. X. 24.), je neki latinist pokazal osnutek svetinje: A. F. govori množicam, preko njega pa Modrica leti proč in si zakriva oči, da bi skrila solze in ne videla prizora; pod sliko pa latinski heksameter:

»Tu quoque, mi fili!« sic luget Musa, fugitique. Ko pa je ob smrti velikega »čarovnika besede« prečital sklepne stihe v Korinskem ženitovanju, so se mu zdeli tako krasni, da je pre naredil šestomer:

»Tu quoque, mi fili!« sic lugens Musa perecit,

»Tudi ti, sinko!« takó je Modrica tožeč odpustila.

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

Troje knjig Cvetka Golarja.

Poletno klasje. Izbrane pesmi. V Ljubljani, 1923. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. Splošne knjižnice 4. zvezek. Str. 184.

Pastirjeva nevesta. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1923. Str. 147.

Kmečke povesti. Druga pomnožena izdaja. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1924. Str. 195.

Za uvod naj povem, da so bili ti sklepi povečini napisani že pred letom, a ker se niso prav uredili v celoto, sem z njimi odlašal. Danes, ko govorimo že o Golarjevi komediji, ne moremo mimo prejšnjih njegovih del. — Zakaj o Golarju nismo mnogo razmišljali, smo njegove pesmi povprečno radi sprejemali in ni nikomur prišlo na misel, da bi si radi njih prišel s kom navzkriž, je bil znak časa. Golar je užival sporazumno priljubljenost ali vsaj strpnost. Ni razburjal. Prva njegova knjiga, *Pisano polje*, ni vtisnila močnih sledov. Šli smo mimo nje, ker nam je bila Murnova kmečka pesem bolj nova in se je zdelo, da jo Golar samo nadaljuje. »Polja« je bilo tedaj polno v vseh listih, literarnih, zabavnih, poučnih in mladinskih, enako kot bohemstva, ki ga je tista doba prav modno gojila. Pesniki, ki niso nikoli preživeli fin de siècle, so rasli iz župančičevih prvih knjig in tudi Golar ni ušel temu toku. Vsakdo je čutil, da te pesmi ne bodo nosile pesniškega poslanstva v nov čas. Golar pa se je poizkušal osamosvojiti in je tako edini, ki je preostal iz tedanjega salonskega kmetovanja. V

prvi knjigi stoji nekako v sredi med Murnom in Župančičem. Nedostaja mu po eni strani tiste srčne tesnobe in nesoglasja do predmeta, kakršno ustvarja pesnika, kot je bil Murn; po drugi strani nima pogona nad predmetnost, nima vznika v višji svet, kjer živi pesem takratnega občutja, zlasti Župančičeva. Golar ostaja pri samem predmetu, ga obliva z barvo in zanosom, da v delavnik praznično zažari. (Kmetova molitev.) Ves idejni zanos, ki ga razodeva 'uvodivna' Sveti plamen (poobčuten tesno ob himni Vseh živih dan!), splahni v neelementarno pesnikovanje takratnega bohema. Kako je vsa motivnost v ti knjigi res literarna, vidimo, ko srečujemo neprestano podobe in misli tega ali onega iz Cukrarne, in ko vse te romance zvene kot Cankarjeve predhodnice nove dobe v Erotiki. Ne dá se tajiti, da Golar ni prinesel cele vrste dobrih pesmi (Da sem jaz Jezus!), a res je, da ga kot literata označuje edinole krajevna pobarvanost. »Svatje« so zanj še najznačilnejši. Kjer je najbolj poseben: Iz bosanskega perivoja, — tam ni svoj. Ne moreš se ubraniti vtisu, da imaš pred seboj kmečko oblečenega literata, ki trubaduri — in bolj upravičeno kot Ketteja, je opremil to knjigo Gaspari. — V Rožnem grmu je Golarjev izraz krepkejši. Gorenjščina je izrazitejša in zavonja po pristni zemlji. Pretežno umsko in nagonsko urejena stilnost se dviga tupačam v bučno grmeči zanos — beseda »oratar« mu je zelo ljuba, — pa se zopet umiri v skrito travniško ali gozdno idilo. Le pratikarstva je preveč. Fantovstvo je manj literarno, čuvstveno in miselno je globlji, zato najdemo v tem zvezku tudi rahle odnose do domovine, dasi so zopet pretežno motivni, celó ornamentalni (Gospa Sveta!). So pesmi, kjer dogodek, zajet s širokim pogledom in izrivan iz življenja s koreninami vred, lije skozi miselno očiščevalnico v skrajno preprosti melodiji, a skozi to očiščevalnico gre še marsikaj neočiščenega. Sploh je pri Golarju z miselnostjo in pesniško čistostjo težka zadeva. Trdot so polne njegove najboljše pesmi. V življenjskem naziranju je Golar tako neodgovoren sebi in domovini, da bi težko našli boljšega lirika, ki bi mu bila skoraj edina in najvišja misel neomejeno rajanje in vrtoglavljenje preko sveta. Take pesmi obeh zvezkov imamo pred seboj v **Poletnem klasju**. Kar je novih, ne izpremene sodbe. Zato je ta zbirka bolj založniško ko pesniško dejanje, in ker je knjižica precej obširna, lepo dejanje. Odgovoren pa je zanj kot novo izdanje Golar, ki bi bil moral čutiti, da je teh pesmi preveč, da so druga drugi napoti. Motiv poleg motiva utruja. Tu jasno vidimo, da se je ta pesem, omejena na svoje posebno torišče, res morala vsebinsko izčrpati v samem ponavljanju in postati nezanimiva v svojem načinu. Kadar je še metal luči in v impresionističnem načinu krilil in risal z velikimi svetlobnimi zamahi, ali še pozneje, ko je nabiral predmet poleg predmeta do pisanih slik, smo mu sledili in nas je veselilo, zdaj je ta knjiga malone zapisnik njegovih pesmi. Namesto njih naj bi bil rajši podal dober izbor, in imeli bi danes knjižico dobrih pesmi, še boljših ko Rožni grm.

Splošno te pesmi niti urejene niso in se vrsti tu kopa ene zbirke, tam zopet druga. Zato te knjige kot književnega dela ni mogoče odobravati.

S svojo pesmijo je Golar stopil v prozo. To posebno snov: narodne motive, bodisi pravljicne, bodisi realistične, dihaajoče kmečko starino, je prenesel v svet dognanja, orisavanja, utemeljevanja, skratka v logično oblikovanje, ki je bistvo proze. Ta proza v celoti ni uspela, dasi so pripovedna mesta zložena iz lepih modernih stavkov in imajo precej krepkih poudarkov in dasi je beseda za dialog pobrana naravnost iz ljudskih ust. Golarjev svet te proze ne prenese. Pravljica noče razlage, ker ima svojo posebno vzročnost; pravljica zahteva posebne vere, ki je vsaka druga, samo racionalistična ni. Golar pa svoj racionalizem oblikuje mestoma še močno realistično, samo, da uporabi motiv, ki ga je zamikal. **Pastirjeva nevesta** ima veliko takega blaga. Kmečke pravljice, — ne veš v kako dobo postavljene, — ljubljansko življenje literatov, — natrošeno s kraljičnami, — vse pisano blago se vrsti, prav vse, od umetniško zasnovanih stvari do praznih podlistkov. V pravljici mu je neizpodbiten zgled največji moderni baročnik Wilde, ki je bil velik umetnik in je znal prepojitii svoje pravljice z idejnim vzdušjem, zlasti socialnim. Take pravljice so pri Golarju Zamisljeni vir, deloma Pastirjeva nevesta, le da brez kake opravičenosti in zveze do današnjega življenja. Golar je umetnik samo v tem, da zna svoje osebe pretegniti iz idilične zgodbe skozi meglo pijanega doživljanja v grobo realitiko. Ljubezen kuže Turčina do pastirice Mančice in razne ljubezenske zgodbe podlistkarjev in kraljične in pastirice; pisana ne-logičnost in redko kje organska pravljicnost, to Golarjeve so zgodbe, povečini izraz nezadostnega umetniškega snovanja. Velik del teh stvari (n. pr. Gospa Lilija, Dobri prijatelji) ne zasluži javnosti. Kako neurejen je Golar, kaže zgodba O miški, srebrno prepasani, iz katere diha pristen zmisel za drobno tragiko, a prav na vrhu preide v erotično banalnost. Ali če vzamemo podlistek Trije kralji, vidimo, da v pesniku resnično ni ne naziranja ne nazora, skladnega z njegovimi motivi in da prav godčevsko sega po narodnih verskih motivih, enako kot po pravljicnih, ter jih prepleta z erotiko. Erotomanija, naivna in neomejena, raja preko vseh teh stvaritev.

Bolj izrazite in pesniško boljše so **Kmečke povesti**. Groteskna idiličnost, narejena po pravljicnih in realističnih motivih, podprta s širokim kmečkim govorom, se poigrava tod, rada pa tudi prehaja v neverjetne in težke dogodke. Iz te romantične realitike zaslužita ime umetnosti le dve stvari: O hudem kovaču ter Cerkovnik in sveta Barbara, kajti vse drugo kmečko prikazovanje je v bistvu sama folklor Sorškega polja in loške okolice, pogreta na literaren način. Cerkve, oltarji in svetniki, navade in hišna imena dihaajo sicer mnogo starine, a kaj, ko vse to ogleduje in oživlja meščansko naziranje o kmetu, ki ga pozna samo pijanega, praznovernega, naivnega. Baročno slikanje pastirske ljubezni in čred okoli gorskih podružnic

so zgolj miniature na medaljonih, krožnikih in razglednicah, na pogled prijetne, pa danes jih ne delamo več. Nazadnje se vprašam, ali res ni marsikaj, kar bereš, zašlo od drugod in niti naše ni. Tako n. pr. Pri jelenovi maši pomisliš, na kateri tuji gostilniški podobi si videl podobne stvari. — (O knjigi sami je treba omeniti, da je imela tudi površnega pregledovalca in je polna neprijetnih jezikovnih hib.)

Kako bi tedaj z Golarjevo prozo? Ali je v nji naivno snujoča preprosta domišljija ali racionalistično uporabljanje tistega, kar smo pred kratkim zbirali kot našo tvorno preteklost? Oboje v enem. S svojim patentom za kmečko idilo je Golar postal povprečen pesnik. Povrhu gre njegovo delo. Ne ljubezen sama kot življenjski element, ne ljubezen do nabrane snovi, nobena ni toliko umetniško silna, da bi mogla oblikovati višje tvorbe. Če nam zadostuje že ime pesnik in pisatelj, ima Golar svojo veljavo. In ker je kratkočasen, ker skuša biti šaljiv in hudomušen in ni prav nič globok, in ker so irhovina in kmečko krilo in avba za nekmeta še vedno izraz našega narodnega čuvstvovanja, je tudi Golar sedanjemu rodu všeč. Zidal ob njem ne bo nihče.

France Koblar.

Povest o svatbi kralja Jana. (Knjiga za male in velike otroke.) V češčini spisal V. Řiha. Prevedel Karel Přibil. V Ljubljani, 1924. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

Vzorno zasnovan pravljikiški roman. Vse sami stari in pristni domači motivi, srečno in napeto dramatisirani v neposrednosti karakternega izraza: družba potnikov vedri v gorski krčmi in ne more v mesto h kraljevi poroki zaradi snežnega meteža. Pripovedujejo po vrsti svoje doživljaje s kraljem Janom. Češki, proticerkveni okus izdaja domislica na str. 26., »čemu mati svojemu sinu Janu cerkve niti omeniti ni smela«. Mesto bi bilo smelo brez škode izostati v slovenskem prevodu, ki je lep in bogat z besedjem. Dr. I. P.

Gottfried Keller: **Regina.** Poslovenil dr. Joža Glonar. V Ljubljani, 1923. Natisnili in založili J. Blasnika nasl.

Švicar Keller je mojster v nemški noveli. »Regina« je ena med najboljšimi: vse sam zvok v stisnjeno epskem slogu, vonj svoje vrste, pristen Kellerjev klasicizem. Glonar ve, čemu prevaja Kellerja. Ni lahko delo! Glonarju osebno Keller prija. Zato prevaja iz duše. Če je sploh Kellerja mogoče prevesti. Nemških novel, ki jih Francozi beró v svojih vseučiliških seminarjih, ni dobro prevajati: Naslovna ilustracija prevzame. Ta srčkano srčkani obraz! Dr. I. P.

GLEDALIŠČE.

Drama.

Ni dobro dejstvo za naše gledališče, da kadar hočemo o njem govoriti pravično, moramo vedno začeti od dna. Nismo še postavili vseh tistih osnov, iz katerih nujno raste zdrav napredek. Postavljamo teoretičen vzor gledališča, ki naj bo

močno žarišče naše kulturne volje, nato pa moramo priti z dejanskimi razmerami in izjavljamo: Radi bi, hočemo, a ne moremo. Mi Slovenci še očitno bojujemo boj med pokrajinskim in narodnim gledališčem, med gledališčem kot podjetjem in gledališčem kot kulturno ustanovo. Slišimo glasove, ki trdijo, da poddržavljenje ni uspelo. Toda če se bojimo gledališča kot podjetja, moramo reči: Hvala Bogu, da imamo poddržavljeno gledališče, ker bi ga gmotne skrbi sicer gnale v popolno odvisnost od slabšega občinstva, pa naj bi ga vodilo še več književnikov in umetnikov. Grda usoda umetniških dejanj je, da jih omogoča navsezadnje denar, ki je hodil umetnosti najbolj tujo pot. In usoda malega gledališča je, da njegovo pravo hotenje morajo podpirati nepomembna dela, ki niso v čast ne občinstvu, še manj pa gledališču. Od te strani je poddržavljenje močno varstvo proti slabi vsebini na odru, ker je pod kontrolo vse resne javnosti. Ne da pa se tajiti, da zori prav slovensko narodno gledališče v ostro krizo, ki jo v veliki meri že takoj v začetku pospešuje poddržavljenje vsega aparata. Ta ideal modernega pritanejstva postane v malih razmerah lahko tudi grob za gledališče, ker birokratizem vedno zgubi zvezo s pravim življenjem in rad ustreza formalnostim, igralska družina lahko okori in nazadnje tudi vpliv politike same ni nemogoč, bodisi take ali take. Mogoč je pritisk na osebe in smer — umetnost ni več svoja. Naše gledališče stoji še v vsem na netrdnih tleh in o njegovem napredku v sedanjih prehodnih razmerah težko prav sodimo in neradi brezpogojno obsojamo.

Vodstvo drame ni v nevesčih ali neodgovornih rokah, zato so nam obljubili spočetka širok književni program, vendar smo ga bili dosedaj le v skromni meri deležni. Med trinajstimi deli, ki so dosedaj prišla na vrsto, moremo z ozirom na vsebino samo štiri postaviti na zaželeno višino: Cyrano, Moč teme, Veronika Deseniška in Rosmersholm. Videli smo pet slovenskih premier, pri čemer odločno trdimo, da je pokazala uprava preveliko usmiljenje in da bi vsaj tako skrajno slabotno delo kot je Lahov Pepeluh ne smel med redne predstave, pa najsi je godbo zložil L. M. Škerjanc. V napovedani spored sta segla tudi dva jubileja: Meškov in Nušičev in dala s slavnostjo dvojce redno se vrstečih predstav. Pri tem je bilo bridko, da se je Meško slavil z delom, ki ni prav nič to, kar je on sam in Nušičeva zabavno-satirična komedija je po jubileju večkrat skočila iz svoje srednje umetnosti v grobo burko.

Pravi razvoj začrtanega dela pa je v najvišji meri oviralo tisto zlo, ki se mu pravi napačno iskanje finančnih virov pri nižjem, negledališkem občinstvu. Tako je zašla k nam Firma P. B., tako smo ponavljali nevredno navlako iz prejšnjega leta. Narodno gledališče ima vse višje naloge kot da dopolnjuje svojo zabavno stran z nevrednim blagom, ki ga nam je izbral tuji okus, zlasti še zato, da moremo porabiti to ali ono igralsko moč, ki v splošnem ne ustreza našim potrebam. Tudi je teater radi teatra preplitvo načelo in bi bilo usodno, da bi sedaj, ko smo se komaj osvobodili tujih neokusnosti, padli spet v naročje komedi-